

**РИСИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ А. КУРКОВА
В ОРИГІНАЛІ ТА ПЕРЕКЛАДІ****FEATURES OF THE INDIVIDUAL STYLE OF A. KURKOV
IN THE ORIGINAL AND TRANSLATION****Шум О.В.,***orcid.org/0000-0002-4638-843X**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри іноземної філології**Київського національного університету культури і мистецтв*

У статті розглянуто лексико-стилістичні особливості мови творів А. Куркова та особливості її відтворення під час перекладу англійською та українською мовами. З огляду на те, що переклад художнього тексту є творчим процесом, перекладач часто виступає співавтором перекладу, тобто посередником між автором і цільовим читачем, основним завданням якого є відтворення домінуючих рис авторського стилю усіма можливими способами. Оскільки перекладач є посередником між культурами, то від нього залежить, наскільки він наблизить свого читача до чужого автора, іншої країни, чужорідної культури. Предметом дослідження виступили фразеологічні звороти, оніми, описи та мовні помилки. Об'єктом дослідження став роман українського російськомовного письменника А. Куркова «Добрий ангел смерті», а також його українськомовний переклад «Легічний янгол смерті», здійснений В. Левицькою, та англійськомовний варіант «The Good Angel of Death», здійснений Е. Бромфілдом. У статті розглянуто визначення мовної особистості, зокрема автора та перекладача, а також зіставлено поняття перекладу як творчого й креативного процесів. Із проаналізованих прикладів робимо висновок, що до характерних рис перекладача можна віднести пошук відповідників (для відтворення фразеологічних одиниць), граматичну заміну (для відтворення описів) задля забезпечення відповідності послідовності «тема – рема» у цільовій мові, калькування або упущення (для відтворення зумисних помилок у мові героїв). У подальшому вбачаємо перспективи дослідження у пошуку методів збереження засобів комічності у перекладі, визначенні критеріїв та меж між творчою особистістю автора й перекладача, а також виявлення особливостей передачі індивідуального стилю письменника у цільовій мові на прикладі інших творів автора та перекладів іншими мовами.

Ключові слова: стиль автора, мовна особистість, переклад, художній переклад, проза, перекладацькі трансформації, стиль перекладача.

The article considers the lexical and stylistic features of the language of A. Kurkov's novels and the peculiarities of their reproduction in texts, translated into English and Ukrainian. Given that the translation of a literary text is a creative process, the translator often acts as a co-author of the translation, i.e. a mediator between the author and the target reader, whose main task is to reproduce the dominant features of the individual style of author in all possible ways. Since the translator is a mediator between source and target cultures, it depends on them how he or she will bring the reader closer to another author, another country, and foreign culture. The subject of the study is phraseologisms, onyms, descriptions and language errors. The object of research is the novel by the Ukrainian Russian-speaking writer A. Kurkov "Добрий ангел смерті", as well as Ukrainian translation "Легічний янгол смерті" by V. Levytska and the English version "The Good Angel of Death" by A. Bromfield. The article considers the definitions of language personality, in particular the author and translator, as well as compares the concepts of translation as a creative and formative process. From the analyzed examples we come to conclusion that the characteristic features of the translator include the search for matches (for the reproduction of phraseological units); grammatical substitution (for reproduction of descriptions) in order to ensure compliance with the sequence of "theme – rhyme" in the target language, tracing or omission (to transfer intentional errors in the spoken language of the characters). In the future we see the prospects of research in finding methods of preserving the means of comedy in translation, as well as determining the criteria and boundaries between the creative personality of the author and translator, as well as the example of other masterpieces and translations in other languages to identify features of individual style.

Key words: style of the author, language personality, translation, literary translation, novel, translation transformations, style of the translator.

Постановка проблеми. Переклад художніх творів по праву є одним із найбільш урізноманітнених видів перекладу. Чимало дослідників сьогодні розглядають процес відтворення художнього тексту іноземною мовою як особливий творчий процес, а перекладача часто називають не посередником між автором оригіналу й цільовим читачем, як це було прийнято досі, а співавтором твору. Чимало розвідок у галузі перекладознавства

сьогодні присвячено не лише дослідженню особистості автора, жанрів його творів та стилістики мови героїв, але й особистості перекладача, індивідуальним рисам його творчості та співвіднесенню стилів автора та перекладача. З огляду на результати цих досліджень досі актуальним залишається питання визначення критеріїв для якісного художнього перекладу та встановлення «золотої середини» у творчих відносинах «автор – перекладач».

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В останнє десятиліття більшість розвідок у галузі художнього перекладу як закордонних, так і українських мовознавців та перекладознавців присвячена дослідженню різних аспектів мовної та творчої особистостей (автора й перекладача як співавтора твору). Питанню поняття мовної особистості свої дослідження присвячували Г. Богін, А. Бушев, В. Виноградов, Л. Долбунова, Л. Засекіна [2], Ю. Караулов, І. Морякіна; питанню творчої особистості автора й перекладача – Т. Бідна, М. Іваницька [3], О. Мазур [8], О. Матвійшин, А. Науменко [9], М. Новикова, О. Ребрій [10], О. Шум [11].

Постановка завдання. Предметом нашого дослідження вибрано способи та методи передачі доміантних рис авторського стилю у мові перекладу. Об'єктом дослідження у нашій розвідці виступає російськомовний роман «Добрый ангел смерти» (2000 рік) А. Куркова та його переклади українською (укр. «Лягідний янгол смерті» у перекладі В. Левицької, 2009 рік) та англійською мовами (англ. “The Good Angel of Death” у перекладі Е. Бромфілда, 2010 рік). У розвідці ставимо собі за мету визначити доміантні риси мовної особистості А. Куркова та особливості їх відтворення українською та англійською мовами, отже, – дослідити особливості індивідуального стилю перекладачів.

Виклад основного матеріалу. Перекладознавець та дослідниця особливостей перекладу україномовних прозових творів німецькою мовою М. Іваницька у своїх дослідженнях зазначає, що з точки зору перекладознавства текст оригіналу є чужим, а процес перекладу виступає процесом передачі цього тексту з чужої мови і чужої культури у свою або як засвоєння чужого. Під чужим науковець розуміє чужу мовну систему й чужу культуру, а також чужу літературну традицію, а ще більше чужий світогляд/чужу картину світу [4, с. 98]. Під час відтворення тексту оригіналу іноземною мовою між елементами цього тексту часто виникають інші ієрархічні зв'язки та з'являються інші оціночні відтінки, що відображають різні культурні, соціальні, релігійні, моральні, ідеологічні позиції автора оригіналу та перекладача. Окрім того, перекладений текст має у цільовій мові іншу функцію та інший авторитет, ніж оригінал у своїй літературі, оскільки він є продуктом свідомого вибору, продуктом посередництва [4, с. 99]. Таким чином, дослідниця розглядає інакшість, або чужість, як центральне евристичне поняття перекладознавства. Певний переклад твору чужомовної літератури

є частиною концептуалізації конкретного сегменту чужого, перехрестям аналітичної та інтерпретаційної роботи перекладача з чужою думкою. Водночас переклад відбувається з позицій власної мови, літератури та культури загалом, за мірками яких розглядається чуже. У цьому контексті варто зазначити, що іноземний читач сприймає чуже, слідуючи тією стежкою, котру вказує йому перекладач. Від перекладача залежить, наскільки він наблизить свого читача до чужого автора, чужої країни, чужої культури [3, с. 158].

Досліджуючи на противагу цьому переклад як процес, О. Ребрій зіставляє поняття «творчість» та «креативність». На його думку, попри численні намагання науковців прирівняти або ототожнити зазначені поняття, усе ж таки варто дотримуватись традиції розмежування категорій творчості й креативності, яка ґрунтується перш за все на тому, що творчість є діяльністю, що скерована на створення чогось об'єктивно нового, а креативність, навпаки, – чогось суб'єктивно нового. Виходячи з цього, науковець зазначає, що обидва поняття мають діяльнісний сенс, проте творчість абсолютна, її продукт є об'єктивно новим та унікальним, а креативність може виявитися у незалежно зроблених «паралельних» відкриттях та винаходах, тобто критичне осмислення такої позиції в перекладознавстві видається можливим залежно від погляду на творчість перекладача як первинну (тобто об'єктивну) або вторинну (тобто суб'єктивну). Також у своїх дослідженнях О. Ребрій, детально розглядаючи та аналізуючи діяльність перекладача, звертає увагу на термінологічну проблему цього поняття. На його думку, перекладом виявляється не просто заміна слів однієї мови словами іншої, а розвиток інтелекту: засвоюючи нову мову, перекладач водночас засвоює її культуру, отже, цей двобічний процес приводить, по-перше, до індивідуальних змін, а по-друге, через індивідуальні зміни до змін масових, суспільних. Таким чином, підвищується культурний потенціал людини, що, зрештою, дає новий стимул розвитку як самої цієї особистості, так і суспільства загалом [10, с. 29].

Цікавою на українському літературознавчому просторі вважаємо постать російськомовного українського письменника А. Куркова. За понад тридцять років творчості з-під пера письменника вийшла низка прозових творів, переважно романів із детективними сюжетами, які більш відомими є за кордоном, зокрема в країнах Європи, та перекладені багатьма мовами. В Україні ж нині творчість письменника та його мовна особистість досліджені мало. Протягом останніх

років у доробку А. Куркова з'явилися україномовні прозові твори та добірка казок для наймолодших читачів.

У дослідженні ми хочемо проаналізувати мовну та творчу особистість письменника А. Куркова на прикладі його роману «Добрый ангел смерти» та його перекладів англійською та українською мовами. Зазначимо, що у своїй розвідці використовуємо україномовний варіант роману в редакції 2009 року під назвою «Лагідний янгол смерті». В інших редакціях можна також зустріти назву «Добрый янгол смерті». На нашу думку, варто зауважити, що більшість сюжетів творів А. Куркова різних років присвячена подіям кінця ХХ століття, після розпаду Радянського Союзу. Із цим безпосередньо пов'язані як мова героїв, так і стилістика романів. Письменник часто використовує кольороназви темної похмурої палітри та яскраві описи як героїв, так і оточуючого їх середовища. Мова героїв та оніми у творах часто пов'язані з реаліями 90-х років минулого століття. Також відмінною рисою як стилю автора, так і російської та української мов загалом є рясне використання ідіом. Часто А. Курков задля досягнення комічного ефекту та формування образу героїв наділяє їхню мову елементами суржику.

Спершу розглянемо особливості передачі іншими мовами різних онімів (зокрема, антропонімів і топонімів):

(1) *академическое издание Льва Толстого «Война и мир»* – академічне видання «Війна і мир» Лева Толстого – *an academic edition of Leo Tolstoy's War and Peace*;

(2) «Кобзарь» – «Кобзар» – *The Kobza Player by Taras Shevchenko*;

(3) *Львович – Львович – Lvovich*;

(4) *Самиздат – Самвидав – Samizdat*;

(5) *Коммуналка на Шота Руставели* – *коммуналка на Шота Руставели – a communal apartment on Shota Rustaveli*;

(6) *Великий Картавий* – *Великий Гаркавец* – *the Great Lisper*.

Хоча ми порівнюємо переклади на зовсім несхожі мови, причому українська мова є надзвичайно близькою до мови оригіналу, зазначимо, що під час відтворення онімів у перекладі обидва перекладачі використовують однакові способи передачі власних назв. В англійському перекладі подекуди з'являється додавання уточнюючої інформації, таке як *the Kobza Player by Taras Shevchenko*, задля орієнтації на цільового читача, оскільки твір розрахований не лише на емігрантів та добре обізнаних з історією та літературою України читачів.

Часто в тексті роману автор використовує яскраві описи.

(7) *Его впалые глаза на худом скуластом лице горели молодостью и задором.*

Його впалі очі на худому вилицюватому обличчі горіли молодістю і запалом.

The sunken eyes above the high cheekbones of his thin face were positively glowing with youthful ardour.

(8) *Низкое синее небо дышало теплом, и какие-то птицы кричали время от времени отрывисто и глухо.*

Низьке синє небо дихало теплом, і якісь птахи ячали час від часу уривчасто й глухо.

The low, dark blue sky radiated warmth, and every now and then birds called abruptly and tunelessly.

(9) *Гриценко было лет пятьдесят, и внешне он походил на классического бухгалтера – толстоват, круглолиц, лысоват. Улыбаться он, кажется, не умел, но само выражение его лица – вечно озадаченное – могло вызвать улыбку у кого угодно.*

Гриценку було років п'ятдесят, і зовні він скидався на класичного бухгалтера – товстуватий, лисуватий, із круглим обличчям. Усміхатися, здається, він не вмів, але навіть вираз його обличчя – вічно заклопотаний – міг викликати посмішку у будь-кого.

Grishchenko was about fifty years and he looked like a classical accountant – a bit on the fat side, round-faced, balding. He didn't seem to know how to smile, but the expression on his face – eternally perplexed – was enough to raise a smile on anyone else's.

Вибрані нами описи ілюструють намагання перекладачів як українською, так і англійською мовами відтворити зміст якомога ближче до оригіналу, зберігши авторські форму й стилістичне забарвлення.

Широкою є палітра стійких зворотів, які постійно домінують у мові героїв.

(10) *Разговор покотился под откос, и надо было его или заканчивать, или же взять под контроль.*

Розмова ішла під укіс, і я мусив або її закінчити, або ж узяти під контроль.

В англійському перекладі речення випущене.

(11) *И не думайте, что я из ума выжил!*

И не думайте, что я з'їхав з глузду!

And don't you go thinking that I've turned senile.

(12) *взгляд мой упал – впали в око – my eye was caught by.*

(13) *Хрустальную вазу украли, перевернули все вверх дном...*

Кристалеву вазу вкрали, перевернули все догори дригом...

They stole a crystal vase, turned everything upside down...

Таким чином, можемо переконатись у тому, що перекладачі намагалися зберегти у перекладі фразеологічні звороти з мови оригіналу шляхом пошуку іншомовного відповідника. Для української мови використання фразеологізмів у повсякденному мовленні є звичним, оскільки ідіоми становлять значну частку лексичного складу. Іноді, зокрема в англійській мові, перекладач вирішив випустити один із фразеологізмів, який, на нашу думку, не відіграє суттєвої ролі у змісті, проте його цілком можна було би передати мовою перекладу, наприклад *to be on the downhill slide* або *to take a turn for the worse*.

Окремої уваги, на нашу думку, заслуговує ефект викривлення мови – свідоме вживання автором помилок у мові оригіналу задля надання рис комічності героям. Зазвичай цей прийом характерний для поєднання української і російської мов і більш знаний як суржик. Проте автор вдався до граматичних помилок у російській мові, щоб також підкреслити акцент мовців.

(14) – *Бачыш, – он улыбнулся. – Нэхай по дэсяць долярив за людыну, дамо сорок... И вси хлопоты! Можэ, вони нам за цэ и табачку з кавою подарують?*

– *Тямиш? – він усміхнувся. – Нехай по десять долярив на людину, дамо сорок... I весь клопіт! Можэ, вони нам за цэ й тютюну з кавою вділять?*

“You see,” he said with a smile. “Let’s say it’s ten for each of them, we’ll give them forty.”

(15) – *Ты газэты чытав вдома? – спокійно спросил Петр. – В Азербайджани сэрэдня зарплата – дванадцять долярив. Подывысь, яки у нас в конверти купюры!*

– *А ти газети вдома почитував, – спокійно запитав Петро. – В Азербайджані середня платня – дванадцять долярив. А поглянь-но, які в нашій конверті купюры!*

“Have you read the newspapers at home?” Petro asked me calmly. “In Azerbaijan the average monthly income is twelve dollars. Take a look at the notes we have in the envelope!”

(16) *Канечна. Из туалета.
Канечна. З туалету.*

Of course, from the toilet.

Цікавим, на нашу думку, є те, що перекладач майже не відтворив в українській мові зазначений прийом, хоча цілком міг би це зробити завдяки суржику. Лише подекуди вжиті просторіччя. В англійській мові, якій такий ефект не притаманний, перекладач також жодним чином не відтворює помилки. Хоча це можна було би приблизно спробувати відтворити завдяки зумисним граматичним помилкам. Таким чином, повністю втрачається комічний ефект, що, на нашу думку, є не виправданим.

Висновки. Отже, з проведеного вище дослідження можемо зробити висновок, що переклад художнього тексту є творчим процесом, який робить досвідченого перекладача співавтором твору. Кожен письменник є індивідуальною творчою особистістю і має свою характерну мову й стиль, відмінні від інших авторів. Одним із головних завдань професійного перекладача є виявлення домінуючих рис творчої майстерності письменника на етапі доперекладацького аналізу тексту та якомога влучніша передача їх мовою перекладу з урахуванням особливостей цільової читацької аудиторії, а також мети перекладу. Домінантами лексико-стилістичних рис А. Куркова, на нашу думку, є використання широкої палітри онімів, фразеологічних зворотів, яскравих детальних описів та граматичних помилок задля створення комічного ефекту. У цільових текстах перекладачі намагались адекватно відтворити риси стилю письменника завдяки пошуку іншомовних відповідників. Подекуди перекладачі вдавались до трансформації упушення. Хоча зазначені моменти тексту не є важливими для розуміння змісту, вважаємо, що їх варто було б зберегти у цільовому тексті. В україномовному перекладі стиль мови героїв можна було би передати завдяки використанню суржику задля збереження комічності, а в англійськомовному перекладі – за рахунок допущення граматичних помилок. У подальшому вбачаємо перспективи дослідження у пошуку методів збереження засобів комічності у перекладі, а також визначенні критеріїв і меж між авторським та перекладацьким «я».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гаврилів Т. Роздуми про переклад. Ч. 2. URL: <http://www.kritiki.net/2003/09/15/rozdumi-pro-pereklad-chastina-2>.
2. Засекіна Л. Мовна особистість в сучасному соціальному просторі. *Соціальна психологія*. 2011. № 4 (48). С. 82–90.
3. Іваницька М. Мовна особистість перекладача як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Українське мовознавство*. 2011. Вип. 41/1. С. 97–101.

4. Іваницька М. Мовна особистість перекладача як чинник впливу на продукт перекладу (на матеріалі роману Б. Леберта «Крейзі»). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2012. Вип. 21. С. 147–159.
5. Кияк Т., Огуй Д., Науменко А. Теорія і практика перекладу. Вінниця : Нова книга, 2006. 592 с.
6. Курков А. Добрый ангел смерти. Роман. Харьков : Фолио, 2000. 378 с.
7. Курков А. Лагідний янгол смерті. Роман. Київ : KM Publishing, 2009. 384 с.
8. Мазур О. Дослідження творчої особистості перекладача у світлі теорії контекстів. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки»*. 2011. Вип. 6. Ч. 2. С. 65–71.
9. Науменко А. Складові індивідуального стилю перекладача як чинник, руйнуючий оригінал. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки» (мовознавство)*. 2010. Вип. 89 (1). С. 25–31.
10. Ребрій О. Сучасні концепції творчості у перекладі. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. 376 с.
11. Шум О. Особливості відтворення авторського стилю у перекладі (на матеріалі німецькомовних перекладів малої прози А. Куркова). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2018. Вип. 1 (69). Ч. 2. С. 243–245.
12. Kurkov A. The Good Angel of Death. London : Vintage books, 2010. 378 p.